

**FİNANSAL SERMAYE İSRAFININ ÖNLENEBİLMESİNDE KATILIM
FİNANS SİSTEMİNİN GELİŞTİREBİLECEĞİ FAİZSİZ ARAÇLAR****Resül YAZICI¹****Öz**

Finansal sermayede israf farklı açılardan incelenebilir. Çalışmada finansal sermayede israf kavramı, bireylerin inançları nedeniyle tasarruflarını geleneksel finans sistemlerinde değerlendiremedikleri durumda bunların finansal sistem dışında kalmasının ortaya çıkardığı savurganlığı anlatmaktadır. Çünkü bu davranış sonucunda tasarruflar atıl kaldıkları için ekonomik bir değer olarak kullanılamamakta, israfa neden olmaktadır. Dolayısıyla yastıkaltında kalan bu değerler nedeniyle oluşan israf sonucunda finansal sistemin kullanabileceği tasarruflarda açık oluşmakta bu da faiz oranlarının yükselmesine yol açmaktadır. Bunun da en temel sonucu olarak, hem ülkenin fiziki sermaye stokunda artışı ifade eden yeni yatırımlar, finansman yetersizliği nedeniyle yapılamayacak; hem de yabancı sermayeye olan bağımlılık devam edecektir. Ülkedeki fiyatlar seviyesindeki yükselme hızını besleyen bir döngü oluşacaktır. Çalışmanın amacı, finansal sermayede israfa yol açan durumun ana nedeni olan faize düşme endişesini yaşayan hanehalkının, tasarruflarını finansal sisteme nasıl aktarabileceğini değerlendirmektir. Bu bağlamda bireylerin, özellikle kısa vadeli tasarruflarını, faizli sistemle çalışan geleneksel bankalara aktaramamasının olumsuz sonuçlarının önlenmesi için faizli sistemi ikame edebilecek öneriler verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Finans Sistemi, Geleneksel Bankacılık, Faizsiz Bankacılık, Katılım Bankacılığı, Katılım Finans

**INTEREST FREE TOOLS THAT CAN BE DEVELOPED BY THE
PARTICIPATION FINANCE SYSTEM IN ORDER TO PREVENT
FINANCIAL CAPITAL WASTE****Abstract**

Waste in financial capital can be examined from different perspectives. In this study, the concept of waste in financial capital describes the extravagance that occurs when individuals cannot evaluate their savings in traditional financial systems due to their religious beliefs. As a result of such a behavior, savings cannot be used as an economic value because they remain idle and this causes waste. Therefore, because of the waste caused by these values under the pillow a deficit in the savings, which could be used by the financial system, occurs. This on the other hand leads to an increase in interest rates. As a basic result of this, new investments, which express the increase in the country's physical capital stock, cannot be made due to the lack of financing; and dependence on foreign capital will continue. The aim of the study is to evaluate how households can transfer their savings into the financial system. In this context, in order to prevent the negative consequences of individuals not being able to transfer their short-term savings to traditional banks working with an interest rate system, suggestions will be given to substitute the interest rate system.

Keywords: Finance System, Traditional Banking, Non-Interest Banking, Participation Banking, Participation Finance

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, resul.yazici@bilecik.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7875-3331

Extended Abstract

Capital can generally be defined as physical tools such as tools, machinery, factories that increase the efficiency of labor in production. Financial capital, on the other hand, can be expressed as exchange instruments that enable these physical instruments to be purchased and changed. Financial capital basically consists of transferring the savings, which are the non-consumable part of the income, to the institutions that make financial intermediation transactions and lending. In cases where household savings (savings under the pillow) cannot be transferred to the financial system and therefore to the economy, can be expressed as a leak or waste in the economy.

Waste is seen in every moment and everywhere of life and economically in the process of production or consumption. In general terms, waste can be expressed as behaviors that lead to improper, excessive use, unnecessary spending of these values and production factors, and because of these behaviors these values and production factors are not used in place and remain idle.

Waste in financial capital can be examined from different perspectives. In this study, the concept of waste in financial capital describes the extravagance that occurs when individuals cannot evaluate their savings in traditional financial systems due to their religious beliefs. As a result of such a behavior, savings cannot be used as an economic value because they remain idle and this causes waste. Therefore, because of the waste caused by these values under the pillow a deficit in the savings, which could be used by the financial system, occurs. This on the other hand leads to an increase in interest rates. As a basic result of this, new investments, which express the increase in the country's physical capital stock, cannot be made due to the lack of financing; and dependence on foreign capital will continue.

On the other hand, these problems and additional causes often lead to an imbalance between the supply and demand of products or services in the goods and services market of developing economies; or to inflation as a result of high input costs. Because of the inadequacy of some production factors such as financial capital, inflation occurs especially as a result of effective demand created through expansionary fiscal and monetary policies. As an important reason of this inflation process is monetary, its consequences may cause a number of negativities that will start as a decrease in the purchasing power of the local currency of that country's economy. As of our subject the size reflected in the local currency is examined.

We can summarize the general characteristics of this dimension of money as follows: Money used as a means of change in today's economies is price money and derives its power from both the law and the economic potential of the country. It does not take its value from past money systems and precious metals such as gold and silver. In other words, the purchasing power of the local currency is determined by the dynamics of the economic structure it represents. If the market has a continuous inflationary process, the purchasing power of money will erode. Especially during inflationary shocks, the real purchasing power of money will decrease. This can cause households to escape from local money by spending it or tend to other assets.

CBT (Central Bank of the Republic of Turkey), which is hold responsible for the inability to manage and fix this inflationary process, is mandated by law in order to break this structure. CBT has achieved vehicle independence to choose the monetary policy tools for using them in this task, but it has to act with the government to set goals. It has to implement macro-prudential measures along with monetary policy instruments. Fiscal policy should also support this process in order to control the demand immediately. Apart from this, regulatory and supervisory structures have important duties in order to increase the depth in the financial system. They should also be able to make the necessary radical arrangements in the process of developing interest-free financial systems and products to prevent waste in financial capital. In countries such Turkey, the inability to manage this process and problems such as local, global economic crises, inflation and high current account deficits causes both behaviors which lead to currency substitution, and to a "inflation, interest rates, devaluation" spiral, which leads to experience continuous inflation.

The aim of the study is to evaluate how individuals can transfer their savings to the financial system without to fear of falling in interest, which causes both money substitution and waste of financial capital. In this context, in order to prevent the negative consequences of individuals not being able to transfer their short-term savings to traditional banks working with an interest rate system, suggestions will be given to substitute the interest rate system. We can list them as follows:

- It may be possible to eliminate or alleviate the problems listed above by establishing and promoting systems that reference inflation instead of current interest rates and compensate for the loss of inflation. Similarly, new instruments and regulations based on realistic market pricing can be created.

- An important method is also capital market instruments. These provide the opportunity of the establishment of the risk/return balance; the development of partnership culture; investing in an underlying asset and securitization of real estates. In fact, because of these fundamental features, participation banking needs to develop a new strategy that centers on capital market instruments.

- Another method that is very difficult to regulate and control is crowd funding. This is based on the fact that a project or initiative is financed by a group of people via the internet. The method can contribute to the elimination of obstacles in this regard by supporting being a cultural investor or entrepreneur in the context of the labor-capital partnership.

1. Giriş

Sermaye genel olarak üretimde emeğin verimliliğini artıran alet edevat, makine, fabrika gibi fiziksel araçlar olarak tanımlanabilir. Finansal sermaye ise bu fiziksel araçların satın alınabilmesini, el değiştirebilmesini sağlayan değişim araçları olarak ifade edilebilir. Finansal sermaye temel olarak gelirin tüketilmeyen kısmı olan tasarrufların, finansal aracılık işlemi yapan kurumlara aktarılması ve oralardan ödünç verilmesiyle oluşmaktadır. Hanehalklarının yaptığı (yastıkaltı) tasarrufların finansal sisteme dolayısıyla ekonomiye aktarılamadığı durumlarda bunlar ekonomide bir sızıntı veya israf olarak ifade edilebilir.

İsraf, yaşamın her anında ve her yerinde, ekonomik anlamda ise üretim veya tüketim sürecinde görülmektedir. Genel anlamıyla israf, sahip olunan değerlerin veya üretim faktörlerinin, uygun olmayan, aşırıya kaçan kullanımları, gereksiz yere harcanmaları veya bunların yerinde kullanılmamalarına, atıl kalmalarına yol açan davranışlar olarak ifade edilebilir.

Finansal sermayede israf görüşü farklı açılardan incelenebilir. Bu çalışmada kullanılan finansal sermayede israf kavramı, Türkiye'deki bireylerin dini inançları nedeniyle tasarruflarını geleneksel finans sistemlerinde değerlendiremedikleri durumu ifade etmektedir. Yani faizli finansal sistemde tasarruflarını değerlendiremeyen hanehalkları, bunları finansal sistem dışında tutmaktadırlar. Bu davranışın sonucu olarak tasarruflar atıl kaldıkları için ekonomik bir değer olarak kullanılamamakta, israfa neden olunmaktadır. Dolayısıyla yastıkaltında kalan bu değerler nedeniyle oluşan israf sonucunda finansal sistemin kullanabileceği tasarruflarda açık oluşmaktadır. Bunun da en temel sonucu olarak, hem ülkenin fiziki sermaye stokunda artışı ifade eden yeni yatırımlar finansman yetersizliği nedeniyle yapılamayacak hem de yabancı sermayeye olan bağımlılık devam edecektir.

Çalışmanın amacı, finansal sermayede israfa yol açan bu durumun ana nedeni olan faize düşme korkusunu yaşamadan, bireylerin tasarruflarını finansal sisteme nasıl aktarabileceğini değerlendirmektir. Bu bağlamda hanehalkının, tasarruflarını faizli sistemle çalışan geleneksel bankalara aktaramamasının olumsuz sonuçlarının ve para ikamesine yol açacak davranışlarının önlenmesi için faizli araçları ikame edebilecek öneriler verilmeye çalışılacaktır.

2. Finansal Sistemde Enflasyon Faiz Etkileşimine Genel Bakış

Bilindiği gibi finansal sistem, tasarruf gücü olan hanehalkı ile tasarruf açığı olanlar arasında aracılık işlemi yapmaktadır. Bu görevi yerine getirirken geleneksel finans sistemi, finansal sermayenin değeri diyebileceğimiz faizi araç olarak kullanmaktadır. Faiz oranı da yurtiçi ekonomik değişimlerin önemli bir göstergesi olan enflasyondan etkilenmektedir. Hatta finansal sermayenin fiyatı olarak faiz oranı, enflasyonun nedeni olabileceği gibi gerçekleşen enflasyonun sonucu da olabilmektedir. Şöyle ki, iç piyasada satışa sunulan malların ve hizmetlerin arzı, talepten az ise bu mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükselmesi kaçınılmazdır. Piyasadaki malların ve hizmetlerin fiyatlarının yükselmesi sonucunda ekonomik birimlerin ellerindeki yerli paranın satın alma gücü de düşecektir. Bu da finansal sistemde faiz oranlarında yükselişe neden olacaktır. Çünkü hanehalkının, mal ve hizmetlere talebini ertelemesini veya tasarruflarını artırmasını teşvik için ana akım finansal sistemde faizlerin enflasyondan yüksek veya eşit olması gerekmektedir. Faiz oranlarındaki bu yükseliş süreci, sonrasında üretimde girdi olarak kullanılan finansal sermayenin maliyetini de artırdığından enflasyonun nedeni olabilecektir.

Yıldız ve Başar (2018:309) göre de, Türkiye'de 1984-2017 döneminde enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru arasında faiz oranından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç faiz oranının enflasyonu etkileyen önemli bir para politikası aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle 2002 yılından itibaren Merkez Bankası'nın uygulamaya başladığı enflasyon hedeflemesi politikası devam ettirilirken faiz oranlarının etkisinin göz

önünde bulundurulmasının yararlı olacağı söylenebilir. Çünkü Yazıcı (2016: 64-65) göre de, ülkede gerçekleşen enflasyon, yerli paranın hem iç değerinin (faiz oranlarının); hem de dış değerinin oluşmasında da etkilidir. Kısacası, ülkeler arasındaki enflasyon farkları, enflasyonun yüksek olduğu ülkenin döviz kuru aleyhine bir durum meydana getirecektir. Yani yerel para devalüe olacaktır.

Bu şekildeki ekonomik kriz işaretleri, yüksek cari açık ve enflasyon beklentilerinin olduğu ülkelerde, hem para ikâmesine yol açacak davranışlara hem de enflasyonun sürekli yaşanmasına neden olabilecektir. Çünkü enflasyon, faiz, devalüasyon sarmalı, bu ülkelerde kararsız bir ekonomik yapının temel göstergeleridir ve birbirini tetikleyen bir sürece sahiptir. Bu yapının kırılabilmesi için görevlendirilmiş Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), para politikası araçlarıyla birlikte diğer tedbirleri de uygulamak durumundadır. Özellikle talebin hızlı bir şekilde kontrol edilebilmesi için bu sürece maliye politikasının da destek vermesi gerekmektedir. Bunun dışında finansal sistemde derinliğin artırılabilmesi için düzenleyici ve denetleyici kurumlara önemli görevler düşmektedir. Onlar da finansal sermayede israfın önlenmesine yönelik faizsiz finansal ürünlerin geliştirilebilmesi sürecinde gerekli radikal düzenlemeleri yapabilmelidirler.

Fakat faizsiz bankacılık sistemlerinin kurulması ve işletilebilmesi için uzun bir zamana ihtiyaç vardır. Zira Asutay'ın (2012: 101) çalışmasında da belirttiği gibi, İslami banka ve finansal kurumlar, mevcut geleneksel ekonomik ve parasal sistem içinde çalışırlar ve bu sistemin yarattığı konjonktür hareketlerinden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Hatta sistemin temel aracı olan faiz, hala İslami banka ve finansal kurumların proje değerlendirmelerinde, fiyat artışı değerlemelerinde bir ölçüt olarak kullanılmaktadır.

3. Faiz Dışındaki Araçlarla Ürünler Geliştirilebilmesinin Temel Nedenleri ve Esasları

Yukarıda kısaca ifade edilen sorunlar, bilhassa cari açık sorunu ve tasarruf yetersizliği olan ülkelerde, finansal sistemi dolayısıyla aktarım mekanizmasıyla reel sektörü olumsuz etkilemektedir. Bu yüzden yüksek enflasyon ve yabancı sermayeye bağımlılığı kırana kadar, katılım bankacılığının finansal sistemden aldığı payı ve ülkedeki tasarruf kapasitesini artırabilmek için enflasyonu telafi edecek değişik endekslerin geliştirilmesi başta olmak üzere; değişik emtiaların referans alınması; sermaye piyasası ürünlerinin kullanılması gerekmektedir. Böylece faiz endişesi taşıyan bireylerin, duyarlılığını dikkate alacak düzenlemelerle, finansal sistem dışına itilmeleri önlenebilir. Bunun için de, özellikle çalışmada katılım finans sisteminin gelişmesi için yapılacak önerilere, bunlar zaten geleneksel sistemde şu veya bu şekilde var şeklinde karşı çıkılmaması gerekmektedir. Çünkü amaç konvansiyonel sistemin kullandığı temel araçlara öneriler geliştirmek değildir. İnançları gereği bu sistemde olmayan bireylerin tasarruflarını, yastıkaltından mali sisteme çekerek finansal sermaye israfını önleyecek öneriler geliştirmektir ki, fiyatlamada faizi kabul etmeyen kesimlerin tasarruflarının, ilgili kuruluşlarca, faiz oranları dışındaki araçlarla ekonomiye aktarılması mümkün olsun. Bunun için de öncelikle görüş birliği sağlanmalıdır. Yani aşırı tutucu olan kesimlerin ve en liberallerinin görüşlerinin dikkate alınması gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için de ilgili

tarafının, aynı masa etrafında tartışarak karar vermelerine imkân sağlayacak ortamlar hazırlanmalıdır.

3.1. Faizsiz Bankacılık Uygulamaları Açısından Türkiye'deki Mevcut Durum

Türkiye'de son dönemde gündeme gelen şekliyle katılım finans sisteminin veya faaliyette bulunan katılım bankacılığının², kullandığı veya geliştirebileceği ürünlerin geleneksel finansistakilerle ayrılan temel yönleri, felsefi farklılıkları Tablo 1'de özetlenmiştir. Tablo 1, iki sistem arasında, parasal işlemlerin bir mal veya hizmete karşılık gelip gelmemesi durumlarına; işlemlerde kullanılan araç olarak da kâr payı ve faiz kavramları arasındaki ayrımlara dikkat çekmektedir. Yani faiz kullanılarak gerçekleştirilen işlemler ve onun yerine direkt mal ve hizmetlere (veya referans ürünler kullanılarak aynı) yatırım yapılmasına; kâr ve zararı paylaşım esaslı temel işlemlere, araçlara yer verilmektedir.

Faizsiz işlemlerle, belki de aynı amaca; sonuca; benzer fiyatlamalarla hizmet eden katılım bankacılığının niçin faiz dışı araçlar kullandığı sorusunun en basit şekliyle cevabı, İslamiyet'in iktisadi işlemlerde sonuca değil sürece bakmasıdır ve sürecin hangi aşamalardan oluştuğuna ve taraflarının pozisyonlarına önem vermesidir. Başka bir ifadeyle İslâm, ticari işlemde gelir elde etmeyi haram kılmamıştır. Aksine teşvik etmiştir. Fakat taraflar arasındaki sözleşmelerde risk paylaşımına önem vermiştir. Zira bir ticari faaliyette her zaman risk vardır. Risk olmadan kazanç olmayacağı varsayımı ile riskin paylaşılması gerekmektedir ki, dinin yasakladığı faize, paradan para kazanmaya bulaşılmasın.

Bilgili ve Demirkapı'ya (2016:40) göre, katılım bankaları geleneksel bankacılıkta olduğu gibi dini açıdan kuralsızlığı ve hukuk dışı durumları kabul etmeyip suç olduğunu söyler ve günah olarak da kabul eder. Katılım bankacılığının temelini oluşturan bu İslami esaslardır.

Direkt risk paylaşım esası olmayan geleneksel finans sisteminin İslamiyet'e niçin uymadığını Orman da (2014:92) şu şekilde ifade etmektedir: Modern ekonomilerdeki durumun aksine, İslami bir toplumda insanların bir kısmının sadece tasarrufa yönelen, bir kısmının da sadece yatırım yapan kimseler olması istenmiyor. İnsanların hepsinin şu veya bu şekilde sahip olduklarıyla ilgilenmelerini istiyor. Parasını faize veren kişi, parasıyla ilgisini kesmiştir. Devre sonuna kadar parasıyla ilgilenmesi gerekmez. Vade sonunda parasını geri alır, o kadar. Ama eğer parasını ortaklık ilişkisi içinde olduğu bir iktisadi işletmeye vermişse, o takdirde parasının akıbetiyle ilgilenmek zorundadır.

Bu beklentilerin oluşması kısa dönemde zor gibi görünmektedir. Çünkü Tablo 2'de görüldüğü gibi Türkiye'deki faizli sistemin egemen olmasının temelindeki

² Katılım bankacılığı, faizsizlik prensiplerine göre çalışan, bu prensiplere uygun her türlü bankacılık faaliyetlerini gerçekleştiren, kar ve zarara katılma esasına göre fon toplayıp, ticaret, ortaklık ve finansal kiralama yöntemleriyle fon kullandıran bankacılık türüdür (Hazar ve Babuşçu, 2017:174).

argümanlar³ nedeniyle buradan katılım bankacılığının büyük paylar alması, sistemin ikâmesi kısa dönemde zordur.

Tablo 1: Geleneksel ve Katılım Bankacılığı Sisteminde Kullanılan Ürünler ve Temel Farkların Karşılaştırılması

	Geleneksel Sistemde Kullanılan Ürünler	Geleneksel Sistemde Fon Bedeli	Geleneksel Sistemin Temel Farkları	Katılım Bankacılığında Kullanılan Ürünler	Katılım Bankacılığı Fon Bedeli	Faizsiz Sistemin Temel Farkları
Fon Toplama Yöntemleri	Vadesiz Mevduatlar	Genel Olarak Sıfır Faiz	- Sistemde işlemler bir reel varlığa / ticari işleme dayanmak zorunda değildir.	Cari Hesaplar	Genel Olarak Getiri Yok	- Sistemde işlemler bir reel varlığa / ticari işleme dayanmak zorundadır. - Faiz, belirsizlik, aşırı risk, meşru olmayan işlemler ve spekülasyon davranış yasağı var.
	Vadeli Mevduatlar	Faiz (Oran / Kazanç Bellidir)		Katılma Hesapları Özel Fon Havuzları	Kâr-Zarar Ortaklığı / Kar paylaşım oranı başta, kâr payı vade sonunda, bellidir.	
	Menkul Kıymet İhracı (Tahvil / Bono / Varlığa Dayalı Menkul Kıymet / Pay Senedi) Sendikasyon Kredileri	Faiz / Pay senedinde kâr veya zarardan pay		Kira sertifikası / Sukuk (sat-kirala-geri satın al) Sendikasyon Kredileri (Murabaha)	Sabit kira ödemesi / Bir varlığa sahiplik hakkı, projenin gelirinden pay	
Fon Kullanım Yöntemleri	Nakdi Krediler Bireysel Krediler Ticari / Kurumsal Krediler Gayri Nakdi Krediler Akreditif, Aval, Kabul, Teminat Mektubu vb.	- Bireysel Kredi (sabit faiz-komisyon / Taksitli) - Kurumsal Kredi/Borçlu Cari Hesap, İskonto, İştirak vb. (değişken faiz - komisyon) - Finansal Kiralama / Leasing - Gayri nakdi Kredilerde Komisyon	- Kriz anlarında fiyatlama oynaklığı yüksektir. - Kredi sözleşmesi (ödünç para verme akdi) - Fonlar zorunlu olmayan çeşitli varlıklar, teminatlar (ipotek vb.) karşılığı verilir.	- Müşterinin talep ettiği mal satıcıdan peşin alınır ve ona vadeli satılır. (Murabaha) - Finansal Sermaye ile İşletmenin Birlikteliğine Aracılık /Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudarabe / Muşareke) - Finansal Kiralama / (İcare / Leasing) - Gayri Nakdi Krediler Akreditif, Aval, Kabul, Teminat Mektubu vb.	- Mal, hizmet satışında önceden belirlenmiş kâr payı. - Satışa Aracılık Hizmeti / Maliyet + Kâr Marjlı (Vadeli) Satış - Gayri nakdi Kredilerde Komisyon	- Kriz anlarında fiyatlama oynaklığı düşüktür. Finansman ve vekalet sözleşmesi (alım satım akdi) - Verilen finansman desteği bir mal veya hizmet karşılığı verilir.

Diğer taraftan herkesin girişimci, finansal okuryazar olmasını sağlamak da mümkün olmadığına göre katılım bankacılığının şu anda kullandıklarının dışında yeni faiz dışı yöntemlerle tasarrufların finansal sisteme çekilmesi gerekmektedir.

³ Örneğin Mevduat Bankalarının sahip olduğu ölçek ekonomisi avantajından katılım bankalarının yararlanabilmesi zordur. Çelik ve Kaya (2019: 785) göre de, Türk bankacılık sektörünün banka ölçeği ve personel giderleri kalemlerinden negatife yönlü etkilenmesi nedeni ile personel yönetimini daha etkin hale getirirken, varlık büyümesini ölçek ekonomisinden optimum şekilde yararlanabilmek için atıl kalmayacak şekilde yönetmesi gerektiği görülmektedir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi sistemde faizli çalışan mevduat bankalarının, sektördeki fonların %93’lük payı ile mutlak bir hâkimiyeti vardır. Finansal sistemde kâr/zarar ortaklığı felsefesiyle çalışan katılım bankalarının, buradan pay alması zor gibi görünmektedir. Fakat geliştirilecek ürünlere göre mümkün de olabilir. Endeksleme temelli fon toplama ve özellikle sermaye piyasası ürünlerinin yer aldığı değişik portföylerin geliştirilmesi, hem yastıkaltındaki hem de faizli sistemdeki fonlara cazip gelebilir. Çünkü katılım bankacılığı felsefesiyle sermaye piyasası ürünlerinin uyumlaştırılması sayesinde, bahsi geçen her iki kanaldan tasarrufların katılım finans sistemine çekilmesi mümkündür. Bunun için de hem finansal okuryazarlığın geliştirilmesi; hem de sisteme güvenin oluşturulabilmesi gerekmektedir ki, dönüşüm, beklentiler gerçekleşsin.

Tablo 2: 31.12.2018 Tarihi İtibariyle Türkiye’de Faaliyette Bulunan Bankaların Payları

Bankalar	Sektör Payları (%)			Yurt İçi Şube Sayısı	İstihdam (Bin kişi)
	Aktifler	Krediler/ Kullandırılan Fonlar	Mevduat/ Fon		
Mevduat Bankaları	88	87	93	10.400	187
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	7	8	0	54	5
Katılım Bankaları	5	5	7	1.122	16

Kaynak: (Bankalarımız, 2019), (Katılım, 2019) ve (BDDK, 2019) verilerinden düzenlenmiştir.

3.2. Faizsiz Araçlar Geliştirilebilmesinde Enflasyon, Faiz ve Zaman Tercih Etkileşimine Bakış

İnsanlık tarihi boyunca hemen hemen bütün toplumlarda faiz olgusu, hem dinsel ve ahlaki kurallara hem de otoritelerce yapılan eleştiri ve yasaklara; düzenlenmelere maruz kalmıştır. Ekonomiyle olan etkileşiminden dolayı da, ana akım iktisadi düşünce ekollerinin neredeyse hepsinde tartışmalı konu ve kavramlardan birisi olarak görülen faiz; iktisadi, dini, felsefi ve etik açılarından değerlendirilmiş, tanımlanmaya çalışılmıştır. İslamiyet’te ise faiz kavramı kesinlikle yasaklandığından teorik çalışmalar, açıklamalar yapılmamıştır.

İktisat ana akım düşünce okullarındaki faiz hakkındaki teoriler, çalışmamızın kapsamı olmadığı için sadece temel kavram olarak gözüken faizin zaman tercihinde değineceğiz. Zira zaman tercihi, paranın zaman değeri kavramlarına İslami açıdan da bakılmaktadır. Aynı şekilde bir sorunun çözümünde onu etkileyen kök nedenlere, çevresel ortama bütüncül açıdan bakılarak çözümler önerilmelidir ki, enflasyon, faiz, zaman tercihi kavramlarına da, birbirini etkilemesi nedeniyle, bu açıdan bakılmalıdır.

Ana akım iktisatta faiz veya paranın zaman değeri genel olarak, bireylerin şimdiki tüketimi gelecekteki tüketime tercih etmelerinin karşılığıdır. İslami açıdan Hamza ve Jediha (2018: 179-180) göre de, paranın zaman değeri, gerçek sektöre bağlı

olarak belirlendiği için zaman tercihi⁴ daha fazla yatırım kararına neden olur. (...) Yani zaman tercihi gerçek ekonomiyle ilişkiler tarafından belirlenmektedir diğer bir deyişle gerçek projelerdeki yatırımlara bağlıdır. Zaman tercihi, aktif olmayan parayı aktifleştirmek ya da risk anlamında değil gerçek projelere yatırım yapmak anlamında değerlendirilmektedir. Bu da aktörü, gelecek faydaları azaltmaya ve onları yatırım maliyeti ile kıyaslamaya yöneltir. İçgüdüsel olarak, zaman tercihi, bugün lehine eğilim gösterir eğer gelecek lehine eğilim gösteriyorsa bugünkü değerden daha yüksek bir gelecek değer farz ediliyor demektir. Yani zaman tercihi projelerin kârlılığına bağlıdır. Eğer projelerin getirisi yüksekse bu zaman tercihi görüşü doğal olarak daha fazla yatırımdan yana olacaktır.

Tasarruf sahibi veya yatırımcılar açısından zaman tercihi karşılığının (veya paranın) bedeli olarak faizi kabul eden ana akım iktisat yerine İslamiyet'in konuya farklı bakışı, faizin niçin yasakladığını açıklayan başka bir argüman da sunmaktadır. Şöyle ki, tasarruf sahibine işin başında (bugün) sabit bir oranda faiz verilmesi, o fonu kullanan yatırımcıya yansıtılan bu sabit maliyete karşılık (gelecekte) elde edeceği getiri belli değildir. Belki de bu sabit (girişilecek yatırımın başında katlanılan) faiz oranları, hem enflasyonun; hem de ekonomik krizlerin dolayısıyla yatırımcının iflasının nedeni olabilecektir. Diğer bir ifadeyle, (bugün) yüksek faiz maliyetlerine katlanılarak yapılan yatırım veya üretim sonucunda ortaya çıkacak yüksek fiyatlı ürünler stokta bekleyebilecektir. Yani yüksek faize katlanarak (bugün) üretim yapan firmalar, (yakın gelecekte) önce enflasyon sonrasında da satamadıkları ürünlerle deflasyon sürecine neden olabileceklerdir.

Yukarıdaki ifadelerde belirtildiği gibi parayı, faiz şeklindeki sabit bir oranla ödünç vermek yerine, gelecek zamandaki reel yatırımlara veya bir dayanak varlığa bağlı işlemlere yönlendirmek hem ekonomiyi canlandırabilecek hem de paradan para kazanmak önlenebilecektir. Bunun için her iktisadi sistemde olduğu gibi öncelikle ulusal ekonomik yapının tüm kurumlarına güven duyulması ve ekonomide "enflasyon, faiz, devalüasyon" sarmalının olmaması gerekir. Özellikle tasarruf sahipleri açısından maruz kalınan yüksek enflasyon nedeniyle, yerel paradan kaçışın önlenmesi, tasarrufların yerel para cinsinden teşvik edilebilmesi, özellikle de faize bulaşma endişesinin aşılabilmesi için enflasyon rakamlarını referans alan endekslerin, farklı araçların geliştirilmesi gerekmektedir.

Uludağ (2010: 313-314) göre de, faiz olayı ile enflasyon başka başka olaylar olmakla beraber, ekseriya iç içe bulunmaktadır. Biz faizin enflasyonu karşılayan kısmına hiçbir şekilde faiz demiyoruz. Paranın hiç değer kaybetmediğini ve eşya

⁴ Cari tüketim ya da gelirin gelecektekinden daha yüksek olacağını değerlendiren ekonomik birimler pozitif zaman tercihine sahiptir. Bu nedenle yatırımın gelecekteki maliyet ve getiri akımları bugüne indirgenerek farklı zaman getiri ve maliyet perspektifi olan projeler mukayese edilir (Parasız, 2007: 665). Diğer bir ifadeyle ekonomik birimlerde zaman tercihi çeşitli nedenlerle bugünden yanadır, özellikle yarının ne olacağı belli olmadığı için bugünün fırsatları değerlendirmeye çalışılır. Dolayısıyla gelecek lehine tercihlerin oluşabilmesi için bugünkü değerden, fırsatlardan daha iyilerin arz edilmesi gerekmektedir. Yani bugünkü tüketim yerine tasarruf ve/veya yatırım tercih edilmesini sağlamak, gelecek için zaman tercihi oluşturabilmek amacıyla gelecekteki projelerin daha yararlı, karlı olacağı bilinci özellikle tasarruf gücü yani geliri yüksek olan bireylerde oluşturulmalıdır. Zira İşcan ve Aydın (2018: 450) göre, gelir ile finansal zaman tercihi arasında da anlamlı bir ilişki vardır. Gelir arttıkça katılımcıların finansal anlamda daha sabırlı oldukları bulunmuştur.

fiyatlarının sabit kaldığı bir piyasa farz ederek bu ortamda anaparaya ilaveten ödenen ek meblağa faiz diyoruz. (...) “Gerek alım satımdan gerekse ödünçten doğmuş olsun, miktar ve rakam olarak borcun aynını değil, borcun doğduğu tarihteki kıymetini aynen ödemek lazımdır.” diyen İmam Ebu Yusuf’un bu görüşünden ziyade, “Tam ve doğru olarak ölçün ve tartın” (En’am, 6/152), “Ölçü ve tartıda tam denklik gözetin” (A’raf, 7/85), “Noksan ölçenlerden olmayın, tam ölçün” (Şuara, 26/181, 182), “Noksan ölçüp tartmayın” (Nuh, 11/84), “Hakça tartın ve tartıda zarar ziyana yol açmayın” (Rahman, 55/8), “Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline!” (Mutaffifin, 83) gibi naslara dayanmak daha doğrudur. Zira para bir değer ölçüsüdür, enflasyon sebebiyle bu ölçekte ortaya çıkan bozukluk, eşya fiyatları esas alınarak düzeltilir. Gerçi ikraz edilen paranın verilmiş ve alınış tarihleri arasında uğradığı değer kaybını tam olarak tespit etmek mümkün değildir, ancak bu türlü yerlerde tespit edilen tahmini miktara tam itibar edilir (Tüketici fiyat endeksi TÜFE, üretici fiyat endeksi ÜFE gibi).

4. Faizsiz Bankacılık Uygulamaları Açısından Öneriler

Katılım bankacılığında, faizsiz fiyatlamayı esas alacak ürünlerin uygulanması onların piyasa payının artırılmasına önemli bir katkı verebilecektir. Bu ürünlerin işin başında cazip hale gelebilmesi için vergi düzenlemelerindeki desteklerle uygulamaya aktarılması, yastıkaltı tasarrufların sisteme kazandırılmasına, finansal sistemde derinliğin sağlanmasına katkıda bulunabilecektir. Tabii ki, öncelikle finansal sisteme güven verecek kurumsal düzenlemelerden taviz verilmemesi gerekir. Anaç ve Kaya (2017, 179) göre de, katılım bankalarının bireysel müşterilerin demografik özelliklerine göre işlevlerini artırarak şekillendirmeleri, bireysel müşterilerin katılım bankalarını tercih etme yönündeki kararlarını da destekleyecektir.

4.1. Enflasyonist Ortamda Katılım Finans Sisteminin Endeksleme Temelli Geliştirebileceği Yöntemler

Genelde gelişmekte olan ekonomilerin mal ve hizmetler piyasasındaki ürün veya hizmetlerin arz ve talebi arasındaki dengesizlik veya girdi maliyetlerindeki yükseklik enflasyona yol açmaktadır. Çünkü bazı üretim faktörlerinin yetersizliği yanında özellikle genişletici maliye ve para politikaları vasıtasıyla oluşturulan efektif talep sonucu enflasyon oluşmaktadır. Bu enflasyon sürecinin önemli bir nedeni parasal olduğu gibi sonuçları da; ülkenin milli parasının satın alma gücünde düşme şeklinde başlayacak bir dizi olumsuzluklara sebep olabilmektedir. Konumuz itibarıyla yerel paraya yansıyan boyutu incelenmektedir.

Günümüz ekonomilerinde değişim aracı olarak kullanılan para fiyat paradır⁵ ve gücünü hem yasadan hem de ülkenin ekonomik potansiyelinden almaktadır. Yani yerel paranın satın alma gücünü, temsil ettiği ekonomik yapının dinamikleri belirlemektedir. Eğer piyasada sürekli bir enflasyonist süreç varsa paranın satın alma gücü erozyona uğrayacaktır. Özellikle enflasyonist şoklar anında ellerinde yerel para bulunanların reel satın alma gücü azalacaktır. Bu durum da, hanehalkının

⁵ Değerini artık altın ve gümüşten almayan (fiyat) paranın, değer kaybını, ilan edilen enflasyon nispetlerinin ortalamasına göre hesaplayıp, ödemeyi böyle yapmanın faiz olmayacağı, aksine alacaklıya hakkını ödemek için ve borçtan kurtulmak için geçerli bir yol olduğu ortaya çıkmaktadır (Karaman, 2012: 112).

yerel paradan harcama yaparak kaçışına veya başka aktiflere yönelmesine neden olabilmektedir.

Maloney'e (2015) göre de, her 30-40 yıl sonrası dünyada yeni bir para sistemi arayışı gündeme gelmektedir. Bu arayışın temel nedenleri maliye politikalarına destek vermek zorunda kalan para politikalarının iflas etmesidir. Finansal sistemin sürdürülebilirliğinin ortadan kalkmasıdır.

Bu arayış sonunda özellikle sabit geliri olan hanehalkı, geleceklerinin teminatı olan tasarruflarının alım güçleri azaldığından fakirleşmektedirler. Böyle bir ortamın süreklilik kazandığı ve tedirginliğin arttığı günümüzde özellikle finansal okuryazarlık seviyesi düşük veya faiz endişesi olan bireylerin, kendilerini korumaları için muhafazakâr araç olan kıymetli metallere/dövizlere yönelmeleri veya onlara endekslemeyi içeren ürünleri tercih etmeleri kaçınılmazdır.

Fakat faizsiz sistemlerin geliştirilmesi sürecindeki yeniden oluşumda, katılım finans sistemlerinin kurulması ve çalıştırılabilmesi için uzun bir zamana ihtiyaç olduğu dikkate alınarak enflasyona endeksli araçların önemli olduğuna ve nasıl kullanılacağına dikkat edilmelidir. Zira Çeker'e (2013: 245) göre, paranın değer kaybını/enflasyon farkını tek maddeye kıyas ederek hesap etmek yanlıştır. Paranın ne kadar değer kaybettiğini mesela tek başına altına veya tek başına bir dövizle kıyaslayarak hesap etmek faizin doğurduğu fesada sebebiyet verebilir. Ne kadar çok kalem mala kıyas edilirse o kadar adil hesap yapılmış olur. Bu iş için Eşya Fiyatları İndeksini ölçü gösterebiliriz. Buna göre paranın borç verildiği gün ile tahsil edildiği gün arasında ne kadar değer kaybı meydana geldi ise o kadar fazlasını almak faiz olmaz. Aktepe'ye (2012: 32) göre de, borç verilebilir her türlü mal ve varlık borç olabilir. Bu bakımdan para borcu yanında altın ya da döviz borcu vermek de meşrudur. Alacaklının TL olarak verdiği borcun enflasyon karşısında değer kaybetmesi sebebiyle uğrayacağı zararı, enflasyon farkını talep ederek gidermesi mümkündür.

Eroğlu ve Kangal'a (2016: 327) göre de: İslam dininin temelinde "herkesin yararını gerçekleştirme" amacı bulunur. Bu hedefe ulaşılırken adalet olgusundan hareket edilir. İslam ekonomisi İslam dininin değer yargıları ve ahlaki kuralları çerçevesinde maddi kaynakların elde edilmesinde ve kullanılmasında adaletli davranılarak refah artışının sağlanması için önce Allah'a sonra da topluma karşı olan görevlerin yerine getirilmesini sağlayan bir sistem olarak karşımıza çıkar. Kul Hakkı'nın da gözetilmesi ile adil gelir dağılımının sağlanması istenilen bir durumdur. Ancak enflasyonun yükselmesi sonucunda paranın satın alma gücü düşer ve bu da refah seviyesinin de düşmesine yol açar. Bu durum İslam ekonomisinde istenilen bir durum değildir. Zaten İslam ekonomisinin emir ve yasaklarına tam anlamıyla uyulduğu takdirde enflasyon olgusuyla karşılaşılmayacağı savunulur.

4.1.1. Katılım Finans Sisteminde Enflasyon Telafi Edici Hesap

Nihai mal ve hizmet piyasalarında, arz ile talep seviyeleri arasında oluşan fiyatlar, ekonominin önemli bir göstergesidir ve tüm piyasaları etkiler. Özellikle enflasyon ataleti yaşayan Türkiye gibi ekonomilerde fiyat istikrarsızlığının neden

olduğu olumsuzlukları⁶, özellikle efektif talebi artıran, yerel paradan kaçışı hızlandıran durumları yani para ikâmesini azaltmak; faizle iş yapma korkusunu yıkarak tasarrufları yerel para cinsinden teşvik edebilmek için enflasyona endeksli; enflasyonu telafi edici yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Enflasyon ataletinin kırılmadığı bir yapıda hem enflasyonu besleyen⁷ paradan kaçış sürecinin kırılabilmesi hem de yastıkaltındaki finansal sermaye israfının önlenmesi için enflasyon telafi edici düzenlemelerin hayata geçirilmesi yerinde olacaktır. Fakat bu ürünün geleneksel bankacılıkta kullanılmaya başlanması, konvansiyonel finans sistemindeki tasarruflardan katılım bankacılığına geçecek fonların miktarını dolayısıyla rekabet gücünü azaltacaktır. Bu yüzden geç kalınmaması gerekir.

Bu önerimiz, özellikle yastıkaltındaki kısa vadeli tasarrufları katılım bankalarına çekmek ve zamanla kısa vadeden uzun vadeye geçişin tercih edilmesini sağlamak dolayısıyla enflasyon beklentilerini kırmak içindir. Çünkü genel olarak Türkiye’de finansal sisteme kaynak sağlayan tasarruf sahipleri, temelde enflasyon, devalüasyon gibi olumsuz beklentiler nedeniyle kısa vadelerde yoğunlaşmaktadırlar. Dolayısıyla finansal sistemin kullandığı kredilerle, topladığı mevduatlar arasındaki vade uyumsuzluğu sorununun ve tasarruf yetersizliğinin hemen aşılabilmesi mümkün değildir. Ayrıca faize bulaşma endişesinin ortaya çıkardığı yastıkaltı gibi nedenlerle israf vardır. Piyasadaki cari faiz oranları yerine gelecek dönem enflasyonunu referans alan ve onu telafi eden sistemlerin kurulması ve teşvik edilmesiyle bu sorunların ortadan kaldırılabilmesi veya hafifletilebilmesi mümkün olabilecektir.

Burada önerilen hesap için Enflasyona Endeksli Hesap, Enflasyon Korumalı Hesap, Enflasyon Telafi Edici Hesap gibi isimler kullanılabilir. Burada “*Enflasyon Telafi Edici Hesap*” ismini kullanılacaktır.

Enflasyon Telafi Edici Hesap sisteminde, ilk aşamada basitlik sağlamak için süresi üç aya kadar olan ve 100.000 TL’ye kadar olan kısa vadeli tasarruflarda, sadece enflasyon farkının tasarruf sahibine ödenmesi sağlanabilir.

Burada zamanlar arası (vade başı ve sonu arasında) ortaya çıkacak enflasyon farkı hesabında Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) verileri kullanılabilir. Çünkü TÜİK verilerinin genel olarak ne anlama geldiği herkes tarafından bilinmekte ve takip edilebilmektedir. TÜFE, ÜFE, Hızlı Tüketilen Ürünler Fiyat Endeksi gibi farklı endekslerden, basitlik olması açısından, sadece hanehalkının alım gücünü gösteren TÜFE kullanılabilir veya ortalamalar da alınabilir. Fakat en önemli konu, bu verilere güven duyulmasını sağlayacak şeffaflık ilkelerinin uygulanması gereklidir. Eğer

⁶ Yüksek enflasyonun neden olduğu olumsuzlukları minimize ederek fiyat istikrarını sağlamak için; öncelikle üretim faktörlerinin dağılım yapısını bozan unsurların normalize edilmesi gerekmektedir. Döviz, hisse senedi ve gayrimenkul gibi piyasalarda zaman zaman meydana gelen ve sürdürülebilir olmayan kazanç yapıları bu unsurlara örnek verilebilir (Evren ve Mucuk, 2019: 186).

⁷ Türkiye’de üreticiden perakendeciye, vade mekanizması da o kadar çığırından çıkarılmış vaziyette ki, enflasyonu besleyen bir gizli maliyet de vade dengesizliğinden geliyor. Eğer, katma değer zincirindeki, üretimden tüketime uzanan dağıtım zincirindeki modası geçmiş aracılıkları, gizli maliyet oluşturan kesintileri ve mantık dışı vadeliendirmeleri ortadan kaldırırsak, fiyat istikrarı adına, enflasyonla mücadele adına çok önemli bir süreci yakalamış olacağız (Alkin, 2019).

hanehalkında, enflasyon verilerine duyulan güvensizlikten dolayı, uğranılan reel bir gelir kaybı inancı oluşursa, bu sistemden beklentiler yani yerel paradan kaçışı, yastıkaltı tasarrufları önlemek zordur.

Bu temel gerekliliklerin sağlandığı durum sonrasında, sistemin gerçekten faize bulaşmadığının ve basitçe herkes tarafından kolayca anlaşılabilmesi sağlanmalıdır. Enflasyon Telif Edici Hesaplarda bulunan mevduatların, vade başı ve sonu arasındaki dönemde Hesaplanan Enflasyon Farkı (Tablo 3’de görüldüğü gibi) farklı şekillerde hesaplanabilir.

Tablo 3: Enflasyon Telif Edici Hesap İşleyişi İçin Alternatif Hesaplama Örnekleri

<p>Enflasyon Telif Edici Hesap = Finansal Sermaye + Hesaplanan Enflasyon Farkı (Vade Başı ve Sonu Arasında Gerçekleşen)</p>
<p>Aylık Açıklanan Tüketici Fiyat Endeksine (TÜFE) Göre,</p> <p>Hesaplanan Enflasyon Farkı 1 = (Finansal Sermaye × Vade Sonunda Gerçekleşen Enflasyon Oranı x Vade)/36500</p>
<p>Aylık Açıklanan TÜFE/ÜFE Ortalamasına Göre,</p> <p>Hesaplanan Enflasyon Farkı 2 = (Finansal Sermaye × Vade Sonunda Ortaya Çıkan Enflasyon Oranı x Vade)/36500</p>
<p>Altın/Döviz gibi Aktiflerin Fiyatlarında Meydana Gelen Değişimlerin Ortalamalarına Göre,</p> <p>Hesaplanan Enflasyon Farkı 3 = (Finansal Sermaye × Vade Başı ve Sonu Arasında Aktif Fiyatlarında Ortaya Çıkan Enflasyon Oranı x Vade)/36500</p>

Hesaplanan Enflasyon Farkı üzerinden, Banka Sigorta Muamele Vergisi gibi kesintilerin olmaması için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekir. Hatta ortaya çıkan enflasyon farkı, katılım bankalarının, katılım hesaplarına ödediği kâr paylarından fazla ise aradaki fark Hazine ve Maliye Bakanlığınca veya TCMB tarafından karşılanabilir. Çünkü enflasyonun önlenememesinden, yerel paranın değerinin korunamamasından Hükümetle birlikte TCMB sorumludur diyebiliriz. Tasarruf sahipleri, bu enflasyon farkını yeterli görmez veya daha fazla kazanmak isterlerse o zaman katılım bankalarının uzun vadeyi içeren katılma hesaplarına, sermaye piyasası araçlarına yönlendirilmeleri sağlanabilir.

4.1.2. Katılım Finans Sisteminde Çeşitli Varlıkların Piyasa Fiyatlamalarına Endeksli Hesap

Faiz temelli finansal araçlara karşı olan ekonomik aktörlerin bu hassasiyetlerine cevap verebilecek bir diğer yöntem de gerçekçi piyasa fiyatlamalarına bağlı yeni araçların, düzenlemelerin oluşturulması gerekir. Çünkü geleneksel bankacılıktaki fiyatlamalarda kullanılan faizin, finansal sistemdeki bazı riskleri içermesi ve pozitif faiz verdiği beklentisi vardır. Dolayısıyla faiz olmadan, paranın iç ve dış değerinde meydana gelebilecek olumsuzlukların azaltılamayacağı

beklentilerine ilaveten faize bulaşma endişesi vardır. Bu da finansal sisteme olan güvensizliğin yanında yastıkaltı tasarrufların oluşmasının temel nedenidir. Bu durumun kısa dönemde hafifletilebilmesi için faiz hassasiyeti olan kesimlerin tasarruflarını, Tablo 3'deki özellikle üçüncü örneğe benzer bir şekilde, çeşitli varlıkların piyasa fiyatlamalarına endeksli (referans⁸) yatırım araçlarına yönlendirecek sistemlerin geliştirilebilmesi gerekmektedir ki, enflasyon beklentilerine karşı para ikâmesi ve yastıkaltı tasarruflar önlenebilsin. Zira ekonomideki fiyat istikrarsızlığının önlenebildiği durumlarda da, diğer olumsuzlukların kontrol altına alınabilmesi daha kolaydır.

4.2. Finansal Sermaye İsrafının Önlenebilmesinde Sermaye Piyasası Araçlarının Önemi

Sermaye piyasası araçları, risk ile getiri arasında dengesinin kurulmasına; ortaklık felsefesinin gelişmesine; bir varlığa yatırım yapılmasına ve gayrimenkullerin menkul kıymetleştirilebilmesine imkân sağlarlar. Aslında bu özellikleri nedeniyle katılım bankacılığının sermaye piyasası araçlarını merkeze alan yeni bir strateji geliştirmeleri gerekmektedir. Bu yüzden bu araçlar vasıtasıyla, faizsiz ürünler geliştirilebilmesi; finansal okuryazarlık seviyesinin yükseltilebilmesi için katılım bankacılığına büyük görevler düşmektedir. Böylece hanehalkı, tasarruflarını sadece faiz ile ödünç veren durumunda değil; müteşebbis bilinciyle tek başına veya ortaklık şeklindeki projelerle ekonomik sistemde devamlı yer alarak, tasarruflarını yatırıma dönüştürmesi mümkün olabilecektir (Yazıcı, 2017: 86-87). Böylelikle Türkiye'deki finansal sistemdeki para piyasalarının üstünlüğü tersine çevrilebilecektir.

Tasarruf açığı ve fazlası olanların taleplerini karşılayabilecek sermaye piyasasının önemli bir faizsiz ürünü de kira sertifikası (sukuk⁹) ve ona dayalı ürünlerdir. Katılım bankalarının, proje veya üretime dayalı kira sertifikalarını çıkartılabilmesi piyasada derinliği artıracaktır. Zira bunlar faizsiz bankacılığın gelişimine, fonların ticari alanlara yönlendirilebilmesine katkı sağlayabilecektir. Çünkü katılım bankaları, havuzlarında topladığı fonlar ile kâr/zarara katılma (muşareke) veya emek/sermaye ortaklığı (mudarabe) gibi ortaklığa dayalı kira sertifikası çıkartabilecektir. Benzer biçimde katılma hesaplarındaki tasarrufların veya öz sermayesinin belli bir kısmını riski daha yüksek olan gayrimenkul veya girişim sermayesi fonlarına yönlendirebilecektir. Dolayısıyla katılım bankalarının plasmada büyük bir ağırlık verdiği ve eleştiri aldığı maliyet artı kâr marjlı satış (murabaha) yönteminin yanına katılım bankacılığının felsefesine uygun bu şekildeki ürünleri de ilave edebildiği zaman aldığı tenkitleri azaltabilecektir veya muhtelif fonlardan oluşan katılım havuzlarıyla riskleri dağıtabilecektir. Aynı şekilde hem

⁸ Referans oranları sektörden sektöre, piyasadaki piyasaya ve zamandan zamana değişebilir; resmi bir piyasa oranı gayri resmi olandan farklı olur; bir gayrimenkul oranı emtia piyasası oranından farklı olur; benzer şekilde, finansal sektörün oranı sanayi veya tarımdan farklı olur. Ancak bu tür bir oran ilgili piyasa oyuncularının mallarını ve hizmetlerini fiyatlamak için bulunmalıdır (Ayub, 2017: 475).

⁹ Sukuk piyasalarının hem ulusal hem de uluslararası yatırımcıların ilgisinin çekecek şekilde geliştirilmesi, yüksek sukuk talebi karşısında sukuk ihraçlarının artırılarak daha dengeli bir piyasanın oluşturulması ve ikincil piyasaları destekleyerek sukukun likiditesinin yükseltilmesi ekonomik olarak ülkemize de katkı sağlayacaktır (Şarkaya, 2019: 59).

katılım finans sisteminde yeni araçların hem de sermaye piyasalarının gelişmesine katkıda bulunabilecek bir araç da katılım endeksleri ve katılım endeksine dayalı borsa yatırım fonlarıdır. Tabii ki bunların tanınması, yaygınlaşabilmesi, fon sahiplerinin bu ürünleri anlaması ve ulaşılabilir olması için aynı zamanda ikinci el piyasasının genişletilebilmesi, piyasa yapıcılığının düzenlenmesi gerekir.

Özetle, hanehalkının finansal okuryazarlık seviyesinin geliştirilebilmesinin ve yastıkaltı tasarrufların azaltılabilmesinin önemini yoğun bir şekilde konuşulduğu günümüzde katılım bankacılığının bu bakış açısını dikkate alması, bunları lanse etmesi onun tanınırlığını artırabilecektir. Çünkü “*mal canın yongasıdır*” atasözü insanların bugün ve yarınlar için umutları olan tasarruflarının, varlıklarının onlar için ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu yüzden finansal okuryazarlık seviyesinin yükseltilmesi “*sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer*” atasözündeki aşırı ihtiyatlı olmanın yerini bilinçli olmaya bırakabilecektir (Yazıcı, 2017: 127). Yeter ki, finansal okuryazarlık seviyesinin yükseltilmesi yanında beşinci başlık altında incelenen kurumsal yapıların tesisi ve çalışması da sağlanabilsin.

4.3. Faizle Borçlanmaya Alternatif Bir Yöntem Olarak Kitlesele Fonlama

Kitlesele fonlama, bir proje veya girişimin bir grup insan tarafından internet aracılığı ile finanse edilmesidir. Canbaz ve Conkar’a (2018: 212) göre de kitlesele fonlaması, yatırımcı olmayı dar bir çevreden çıkararak tabana yaymada ve gelirin toplumda daha adil paylaşımına aracılık ederek sosyal hayatı daha dengeli hale getirmede önemli bir rol oynayabilir. Kültürel olarak yatırımcı veya girişimci olmayı destekleyerek bu husustaki engellerin ortadan kaldırılmasına katkı sunabilir. Ülkemizde kuluçka döneminde olan ve daha çok sosyal projelerin desteklendiği kitlesele fonlaması, İslam hukuku prensiplerine uygunluğu hasebiyle de desteklenmeyi ayrıca hak etmektedir.

Fakat yukarıda da ifade ettiğimiz gibi düzenlenmesi ve denetlenmesi zor olan bu yapılara çok dikkat edilmesini; dördüncü alt başlıkta incelenen düzenleyici, denetleyici kurumların dolayısıyla kurumsallaşma için gerekli yapıların etkin çalışmasını gerektirir. Sermaye Piyasası Kurulu da konuya şöyle dikkat çekmiştir: “Sermaye piyasası mevzuatı çerçevesinde gerçekleştirilecek kitlesele fonlaması faaliyetlerine ilişkin usul ve esaslara dair Kurulumuz nezdinde yürütülen ikincil düzenleme çalışmaları devam etmektedir. Halka arz ve kitlesele fonlaması faaliyetlerine benzer yönleri ve farklılıkları bulunan “token satışı” uygulamalarının Kurulumuzun düzenleyici sınırlarına girip girmediği durum bazında farklılık gösterecektir. İkincil düzenlemeler yürürlüğe girmeden önce kitlesele fonlaması adı altında izinsiz olarak gerçekleştirilecek faaliyetlerle ilgili olarak Kurulumuz tarafından gerekli her türlü idari ve cezai tedbir uygulanacaktır. Bu aşamada kitlesele fonlaması adı altında gerçekleştirilmesi muhtemel kripto varlık satışlarına yatırımcılar tarafından itibar edilmemelidir” (SPK, 2018: 4).

5. Katılım Finans Sisteminin Gelişebilmesinde Piyasaların Düzenlenmesi ve Denetimin Önemi

Yerel, küresel finans sistemindeki ve onların müşterisi reel sektördeki olumsuzluklar; ikiz açık, üçüz açık sorunu yaşayan ülkelerde daha şiddetli olabilmektedir. Özellikle finansal piyasalarda sistemli bir şekilde oluşturulamayan

düzenlemelerin ve yapılamayan denetimlerin önemi, kriz dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden düzenleyici-denetleyici kurumların, krizler öncesinde işi sıkı tutmalarıyla sağlanacak olan düzen; tersi durumunda yani bu görevin yapılmamasıyla düzensizliğe, krizlere dönüşmektedir. Bunun sonucunda da, ekonominin tümünü etkileyen finansal aracılık görevindeki etkinsizlik, tüm piyasalarda başarısızlığa dolayısıyla ekonomik sorunların çözümsüzlüğüne yol açabilmektedir.

Kısacası, hem geleneksel finans sisteminin; hem de katılım finans sisteminin gelişebilmesi, derinleşebilmesi için piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesi lazımdır. Çünkü ekonomideki konjonktür hareketlerinde sürekli bir istikrarın sağlanması zordur ve taraflar arasında vekalet (asil-vekil¹⁰) çatışması vardır. Ekonomideki dalgalanmalar önlenemeyeceğine ve asimetrik bilgiden, asil-vekil ilişkisinden kaynaklanacak sorunlar devam edeceğine göre bunların etkileri küçültülebilir, işletmelere, paydaşlara yansıyan olumsuzlukları azaltılabilir. Sonuçta tüm tarafların güven duyacağı bir sistem oluşturulabilir. Bunun için de ekonomide piyasaların işleyişini düzenleyen ve denetleyen bağımsız düzenleyici ve denetleyici yapıların kurulması ve çalıştırılması gerekmektedir. Bu yapılar sayesinde, gerek finans sektörünün gerekse de müşterileri olan işletmelerin karşılaşacağı risklerin zamanında öngörülebilmesi, gerekli önlemlerin alınabilmesi mümkün olacaktır. Taraflar arasındaki vekalet çatışmaları, asimetrik bilgiden¹¹ kaynaklanan sorunlar önlenebilecektir. Bu amaçlara ulaşabilmek, işletmelerde kurumsal yönetimi¹² sağlayabilmek için bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesi gerekmektedir.

6. Sonuç

Günümüz piyasa ekonomilerinde, nihai mal ve hizmetler piyasasındaki fiyatların yükselme hızı kadar, ilgili ekonomisinin yerel parasının satın alma gücünde düşüş olacaktır. Bu da hanehalkının özellikle sabit gelirlilerin, portföyündeki kendi yerel parasının satın alma gücünde azalmaya neden olacaktır. Bu durum karşısında bireylerin yerel paradan kaçışı, hem talep artışına hem de para ikâmesine yol açacaktır. Kısacası faizi yükseltecek bir döngü yaşanacaktır. Bu fiyat istikrarsızlığı sürecini yaşayan bir ekonomide “enflasyon, faiz, devalüasyon” sarmalının kırılabilmesi, yerel paradan kaçışın önlenbilmesi, tasarrufların yerel para cinsinden teşvik edilebilmesi, özellikle de faize bulaşma endişesinin aşılabilmesi için enflasyon rakamlarını referans alan endeksler geliştirilebilir.

¹⁰ Saraç (2017: 171) göre bir vekâlet ilişkisi, bir ya da birden fazla kişinin (müvekkil), diğer bireyleri (vekil), bir hizmeti gerçekleştirebilmeleri için istihdam etmeleri ve bu vekillere karar verme yetkisini devretmeleri ile ortaya çıkar. Finansal yönetimde en önemli iki vekâlet ilişkisinin, hissedarlar ile yöneticileri ve borç verenler ile hissedarlar arasında olduğu kabul edilmektedir.

¹¹ Mishkin (2007) göre, asimetrik bilgiden, asil-vekil ilişkisinden kaynaklanacak sorunların önlenmesinde standart hale getirilmiş finansal muhasebe ve raporlama sistemlerinin kurulması ve işletilmesi gereklidir.

¹² Millstein (2020) göre de, kurumsal yönetim; bir şirketin, hak sahipleri ve kamuoyunun menfaatlerine zarar vermeyecek şekilde, mali kaynakları ve insan kaynaklarını kendine çekmesini, verimli çalışmasını ve bu sayede de hissedarları için uzun dönemde ekonomik kazanç yaratarak istikrar sağlamasını mümkün kılan kanun, yönetmelik ve gönüllü özel sektör uygulamaları bileşimidir.

Piyasadaki cari faiz oranları yerine enflasyonu referans alan ve enflasyon kaybını telafi eden sistemlerin kurulması ve teşvik edilmesiyle bu sorunların ortadan kaldırılabilmesi veya hafifletilebilmesi mümkün olabilir. Benzer şekilde gerçekçi piyasa fiyatlamlarına bağlı yeni araçlar, düzenlemeler oluşturulabilir. Çeşitli varlıkların piyasa fiyatlarına endeksli yatırım araçlarına yönlendirecek sistemler oluşturulabilir. Bir diğer yöntem de sermaye piyasası araçlarıdır. Bunlar, risk ile getiri arasında dengenin kurulmasına; ortaklık bilincinin gelişmesine; bir varlığa yatırım yapılmasına ve gayrimenkullerin menkul kıymetleştirilebilmesine imkân sağlarlar.

Bu öneriler ve türevleri sayesinde yetersiz tasarrufların yastıkaltına gitmeden ama faiz de kullanılmadan ekonomiye aktarılması sağlanabilir. Böylece hem enflasyon hem de faiz korkusu yaşamadan, yerel paradan kaçmadan ve finansal sistemde kalınarak sistemin derinliğinin artırılabilmesi koşulları oluşturulabilir ve finansal sermayede israf önenebilir.

Asıl çözüm tabii ki yapısaldır. Ekonomideki fiyat istikrarsızlığının önlenildiği, yapısal kurumsal düzenlemelerin sağlanabildiği durumlarda, diğer olumsuzlukların kontrol altına alınabilmesi daha kolaydır. Zira ekonomide dengenin sağlanabilmesi için birçok sistemin eşanlı çalışması gerekmektedir.

Özetle, bu dönüşüm önemli yapısal düzenlemeleri gerektirmektedir. Bunun başarılabilmesi için öncelikle sisteme güvenin oluşturulması, finansal okuryazarlık seviyesinin yükseltilebilmesine yönelik eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Bu eğitimlerde hem finansal sistemdeki risklerin nasıl yönetilebileceği, hem de faizli ürünlerin yerini alabilecek ortaklık esaslı araçların neler olabileceği anlatılabilir. Böylece yastıkaltı tasarrufların, şu anki şekli olan katılım bankacılığı sayesinde ekonomiye aktarılması, finansal sermayede israfın önlenmesi yönünde önemli gelişmeler sağlanabilecektir.

Bildirim

Bu çalışmada yayın etiği ve araştırma etiği kurallarına uyulmuştur. Çalışma intihal denetimine tabi tutulmuştur.

Kaynakça

- Aktepe, İ.E. (2012). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. No:4. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayını.
- Alkin, K. (2019). Gizli Maliyetler Enflasyonu Zorluyor. *Sabah Gazetesi*, 30 Eylül 2019.
- Anaç, T. ve Kaya, F. (2017). Bireysel Müşterilerin Katılım Bankacılığını Tercih Etmesini Etkileyen Faktörler. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (15), 145-182.
- Asutay, M. (2012). Conceptualizing and Locating the Social Failure of Islamic Finance: Aspirations of Islamic Moral Economy vs. the Realities of Islamic Finance. *Asian and African Area Studies*, 11 (2).
- Ayub, M. (2017). *İslami Finansı Anlamak*. S.A. Çürük, P.Parlakkaya, (Çev.Ed.), İstanbul: İktisat Yayınları.
- Bankalarımız (2019). *Bankalarımız 2018*. No: 331. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayını. Erişim adresi: [https://www.tbb.org.tr/Content/Upload /Dokuman /7604/Bankalarimiz_2018.pdf](https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7604/Bankalarimiz_2018.pdf)
- BDDK. (2019). *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeler Raporu Haziran 2019*, Erişim adresi: [https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman /haber_0038_01.pdf](https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/haber_0038_01.pdf)
- Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2016). *Borçlar Hukuku*. Bursa: Dora Basım Yayın.
- Canbaz, M.F. ve Conkar, M.K. (2018). *Yatırımcılara Faizle Borçlanmaya Alternatif İslami Bir Yöntem: Kitle Fonlaması*, T. Eğri ve Z.H. Orhan (Ed.), G. Kafa (Çev.), İslam İktisadı Perspektifinden Faiz (s.189-214) içinde. İstanbul: İktisat Yayınları-15, İslam İktisadı Atölyeleri-5.
- Çeker, O. (2013). *Fetvalarım-1*. Konya: Damla Yayınları.
- Çelik, S. ve Kaya, F. (2019). Banka Kârlığına Etki Eden Mikro Değişkenler: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (3) , 765-788 .
- Eroğlu, İ. ve Kangal N. (2016). İslami Düşünce Ekseninde Enflasyon, (S. Erdoğan, A. Gedikli ve D.Ç. Yıldırım, (Ed.), İslam Ekonomisi ve Finansı (315 - 330) içinde, İstanbul: Umuttepe Yayın No: 180.
- Evren, S. ve Mucuk, M. (2019). Faiz ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin Test Edilmesi: Türkiye Örneği (1980-2018), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı), 180-187.
- Hamza, H. ve Jediha, K.B. (2018). İslami Bir Bakış Açısıyla Paranın Zaman Değeri ve Zaman Tercihi, T. Eğri ve Z.H. Orhan (Ed.), G. Kafa (Çev.), İslam İktisadı Perspektifinden Faiz (s. 163-187) içinde. İstanbul: İktisat Yayınları-15, İslam İktisadı Atölyeleri-5.
- Hazar, A. ve Babuşçu, Ş. (2017). *Bankacılığa Giriş Temel Bankacılık Bilgileri*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.

- İşcan, C. C. ve Aydın, A. E. (2018). Zaman Tercihi, Hazzın Ertelenmesi ve Bireysel Emeklilik Kararları. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10 (4), 443-458.
- Karaman, H. (2012). *İş ve Ticaret İlmihali*. İstanbul: İz Yayınları.
- Katılım (2019), *Katılım Bankaları 2018*, İstanbul: Türkiye Katılım Banları Birliği. Erişim adresi: <https://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetsmelikler/Katilim-Bankalari-2018-.pdf>
- Maloney, M. (2015). *Guide to Investing in Gold & Silver*. Arizona: RDA Press. Wealth Cycles, LLC.
- Millstein, I. M. (2020). Kurumsal Yönetim Nedir?, Erişim adresi: <http://www.tkyd.org/files/downloads/hakkimizda/TKYD%20Kurumsal%20Yonetim%20Nedir%202017.pdf>
- Mishkin, F.S. (2007). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Eighth Edition. Pearson addison Wesley.
- Orman, S. (2014). *İslami İktisat, Değerler ve Modernleşme Üzerine*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Parasız, İ. (2007). *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*. Bursa: Ezgi Yayınları.
- Saraç, M. (2017). *Finans Teorisini Yeniden Düşünmek*. İstanbul: İktisat Yayınları.
- Şarkaya, İ.C. (2019). Bir Sermaye Piyasası Aracı Olarak Sukuk: S&P Sukuk Endeksi ve Geleneksel Tahvil Endeksi Üzerine Bir Uygulama. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (1) , 43-62
- SPK. (2018). Kurul Karar Organı'nın 27/09/2018 tarih ve 47/1102 sayılı Kararı Uyarınca Yapılan Duyuru. Erişim adresi: <http://www.spk.gov.tr/Bulten/Goster?year=2018&no=42>
- Uludağ, S. (2010). *İslam'da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yazıcı, R. (2016). Finansal Krizlerin Önlenmesinde Katılım Bankacılığı Sisteminin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme. *The Sakarya Journal of Economics*, 5(1), 59-82.
- Yazıcı, R. (2017). *Finansal Sistemde Faiz Sorunsalı ve Katılım Bankacılığı*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Yazıcı, R. ve Yazıcı A. (2015). Fiyat İstikrarının Sağlanmasında Katılım Bankacılığının Önemi: Türkiye Örneği, ICISEF 2015-Proceedings Volume 4 (Islamic Banking), *International Congress on Islamic Economics and Finance (ICISEF) Sakarya University*, 135-155.
- Yıldız, Ş. ve Başar, S. (2018). Türkiye'de Enflasyon, Faiz Oranı ve Döviz Kuru Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi, *Turkish Studies* 13(7), 309-32.

